

עמוד כגבר, "רשות לש"צ ללילי אשמורות אחר תשרי", קמתי ותדד שנת, תפלה לדוד שמעה ה' צדק, קדיש, לך ה' הצדקה, "ואלו ארבעים פתיחות לארבעים לילות אומר אחת מיהן בכל לילה כשמגיע עד כאן", ליל ראשון... ליל ב'... ליל ארבעים...".

ככלל ניתן לומר, כי הסופרים התימניים העתיקו במדויק את נוסח האשמורות עפ"י סידורי הדפוס שהיו בידיהם. הבדלים הקיימים בסידורי תימן מקורם כמובן בסידורי ספרד ממנו העתיקו. בהתאם לכך, בכל הסידורים כתוב לומר נפילת אפים בנוסח לדוד, כמנהג הספרדים, השונה מנוסח תימן "לפניך אני כורע".

נוסח נפילת אפים באשמורות

אחד הנושאים שיש לדון בהם הוא נוסח נפילת אפים. בסידור משנת שנ"ט - 1599, הסידור הראשון בו נמצא האשמורות, כתוב באופן כללי "ונופלין על פניהן ואחר כך אומ' תחנה זו בכל יום יי אלהי ישראל", ולא מפורט מהו הנוסח. האם הוא הנוסח שהיה מקובל בתימן, לפניך אני כורע, ואז נצטרך לומר שסופר זה העתיק את כל האשמורות כפי שמצא בסידור הדפוס הספרדי, אך בנוסח נפילת אפים, שינה והתאים את הנוסח מהמזמור שהספרדים נוהגים לומר, לדוד, לנוסח התימני, לפניך אני כורע. מסתבר יותר לומר, כי הסופר העתיק את הנוסח שהיה לפניו בסידור הדפוס הספרדי, בלי אף שינוי. כך הוא המצב גם בתכלאל גברא משנת שס"ט - 1609, וכתוב שם לומר נפילת אפים בלי לפרט את הנוסח. בתכלאל משפחת עדוי משנת שע"ח - 1618 כתוב במפורש "ונופלין ע"פ ואומרים לדוד וג' נפשי אשא וג' ואח"כ אומ' תחנה זו יי אלהי ישראל...".

בתכלאל של ר"י בשירי משנת שע"ח - 1618, המייצג מסורות עתיקות, תכלאל המכונה תכלאל הקדמונים, ישנה תוספת של האשמורות עפ"י הסידורים הספרדיים, וכאשר הגיע לנוסח נפילת אפים כתב (דף פט, א): "ונופלין על פניהן ואומרים לפניך אני כור' (ע)". כלומר, ר"י בשירי הוסיף את המילים לפניך אני כורע, כדי להדגיש כי נוסח נפילת אפים הוא הנוסח התימני, ולא הנוסח הספרדי.

ניתן להסיק, כי ר"י בשירי חידש מנהג בזה, הוא לקח את כל סדר האשמורות הספרדי, ושינה בהם רק את נוסח נפילת אפים, מהנוסח הספרדי שמצא בסידורי הדפוס לנוסח המקובל בתימן, לפניך. שיטת שילוב זו מתאימה מאוד לשיטה אותה אימץ מהרי"ץ כעבור מאה וחמישים שנה בערך, כפי שפירטנו באריכות בספר זה ובספרי על מהרי"ץ.

בתכלאל פרטי משרעב משנת שע"ב - 1612 העתיק הסופר את האשמורות

מסידורי הדפוס, ושם כתב: "ויאמר דוד אל גד צר לי מאוד נפלה נא ביד... כי רבים רחמיו, ונופלין על פניהן ואומר לדוד אליך ואח"כ אומר תחנה זו בכל יום ה' אלהי ישראל". בתכלאל זה תוספת "ויאמר דוד אל גד", ומזמור לדוד.

כך גם בתכלאל פרטי משנת ת"י - 1650, המייצג בדרך כלל מסורות עתיקות, העתיק הסופר את סדר האשמורות מסידורי הדפוס ושם כתב: "ונופלין על פניהן ואומרים לדוד אליך ה' כו' ואח"כ אומ' ה' אלהי ישראל". סופר זה כתב במפורש, כי הנוסח הוא לדוד, כפי שמצא בסידור הדפוס, ממנו העתיק את כל האשמורות. כך גם בתכלאל מהמאה הי"ז (כת"י פריז 1331) בו כתוב במפורש לומר את המזמור לדוד.

נמצאנו למדים, כי בסידורי תימן הראשונים בהם נמצא נוסח האשמורות, ישנם שלושה ניסוחים לאמירת נפילת אפים, יש שכתבו באופן סתמי מבלי לפרט, יש שכתבו במפורש לומר לדוד, ויש שכתבו במפורש את הנוסח התימני לפניך אני כורע (ר"י בשירי). כיון שכל הנוסח של האשמורות מועתק מסידורי הדפוס הספרדיים, מסתבר יותר לומר, כי הסופרים שסתמו ולא פירטו התכוונו לנוסח הספרדי, למרות שיתכן, כי השאירו את שאלת הנוסח פתוחה לשיקול דעת המתפלל. ברור, כי רבי יחיא בשירי אשר העתיק את כל האשמורות, שינה את הנוסח של נפילת אפים, והתאים לנוסח שהיה מקובל בתימן, נוסח שנחשב עתיק יומין בתימן עוד מזמן עזרא הסופר כפי שפירטתי בשחרית, ושהיה גם תואם לרמב"ם.

מבדיקת סידורי תימן מהמאה הי"ז, ניתן לקבוע כי בעוד שהנוסח שרוב יהודי תימן אמרו בתפילת שחרית כל השנה היה הנוסח התימני, לפניך אני כורע, הרי באשמורות נהגו רובם כנוסח הסידור הספרדי, לדוד אליך, משם העתיקו את הנוסח בשלמות.

מצב זה נמשך להערכתו, עד אמצע המאה הי"ח, בו היו מעטים שעדיין אמרו את הנוסח לפניך, אך בעקבות השפעת מהרי"ץ וסידורו, מהמחצית השנייה של המאה הי"ח, החל להתבטל נוסח אמירת לפניך אני כורע, זאת בשונה משחרית לחול, שם מהרי"ץ החזיק בנוסח הקדום. מנהגו החדש של ר"י בשירי, מהמחצית הראשונה של המאה הי"ז, לא התקבל בסופו של דבר בתימן, למרות שמנהג פשרה זה אופייני מאוד למהרי"ץ.

מהרי"ץ בסדר האשמורות כתב (חלק ג', דף מט, ב) בגוף הטכסט: "ונופלים על פניהם ויקולון לדוד אליך ה' נפשי אשא וכו' עד סופו, ואח"כ מגביהים ראשיהם ואומר ש"ן ה' אלהי ישראל". ובפירוש כתב:

ונופלים על פניהם ואומרים לדוד אליך ה' נפשי אשא. לפי שהוא אחד מא"ב